

NEDERDUITSE GEREFORMEerde
KERK

GEDENKBOEK

WORCESTER

OPGESTEL DEUR DR. J. A. HEESE

1970

UITGEGEE DEUR DIE NEDERDUITSE GEREFORMEerde KERK
WORCESTER

INHOUD

FEESBOODSKAPPE

1.	Eerste Blankes in die Breërivier-gebied	1
2.	Deel van die Gemeente Tulbagh 1743–1821	6
3.	Stigting van Worcester	12
4.	Ds. Henry Sutherland, Eerste Leraar van Worcester (1824–1859)	20
5.	Dr. Andrew Murray (1860–1864)	36
6.	Ds. William Murray (1865–1899)	42
7.	Ds. I. P. A. de Villiers (1900–1927)	55
8.	Die Tydperk (1927–1945)	69
9.	Tye van Verandering (1945–1971)	81
10.	Die Rol van die Kerk in die Onderwys te Worcester (1821–1971)	97
11.	Verenigings en Inrigtings	107
12.	Sendingwerk te Worcester	122
	Bronnelyste en Voetnotas	132
	Inhoudsopgawe	137
	Bylae A. Kerkraadslede van Gemeente Worcester, 1821–1900	139
	Bylae B. Kerkamptenare, 1821–1906	139
	Bylae C. Seuns van die Gemeente wat Leraars geword het	139
	Bylae D. Vernaamste Datums	140
	Bylae E. Lys van Donateurs	141
	Bylae F. Feesprogram 1971	142

INHOUDSOPGawe

Hoofstuk 1. Pieter Potter – Eerste veeboere in Tulbaghkom – Oor en langs Breërivier – Hottentotoorlog – Goudini – „Rooy(e) Wal” – Doornrivier – pionierfamilies – burgerlike en sosiale lewe – deel van gemeente Drakenstein – aanname – privaat onderwysers.

Hoofstuk 2. Vanaf 1804 onder gemeente Tulbagh – Rol van Francois du Toit – ds. Meiring eerste leraar – Eerw. Edmonds se mening – gehuurde onderwysers – onderwyserstamvaders – waarde van die onderwysers – ds. M. C. Vos se groot rol – sendingywer – Herman Voster – Sy ontmoeting met Lichtenstein – Eerw. Arie Vos – Stigter van sendinggemeente te Tulbagh – houding van boere teenoor sending – nageslag – eerw. Kramer – werk in Bossiesveld – Nuwe families, 1743–1821: Erasmus – Jacobs – Jordaan – Rabie – Viljoen – Meiring – Naude – Burger – Tulbagh word nuwe landdrosdistrik – arbeidsprobleme – waterkwessies – Fischer as landdros – Blouberg – Ou reisigers – Kolbe – Thunberg – Sparrman – Swellengrebel – Lichtenstein – oordeel oor godsdienst – Van der Merwes – Du Toits – Algemene indruk van lewenstoestande.

Hoofstuk 3. Beaufort gestig – gunstige ligging van Worcester – Aankoop plase – Somerset se reis – sy goeie punte – Teorieë oor naam Worcester – Die markies van Worcester – Aanlê van Worcester – verkoop van erwe – J. F. van de Graaff – eerste probleme – verskuiwing van drosdy – Trappes eerste landdros – gemeente Worcester – eerste stappe – ds. Kicherer – grenslyn – grootte van gemeente – stigtingsdatum – eerste kerkraadslede – vergadering van kerkraad – Die „Gesticht” – Jacobus du Toit se aandeel – Eerste jare onder konsulent – planne vir kerkbou – geldinsameling – kostery en voorlesergebou – „Church tax” – Marthinus Keet – sy pligte.

Hoofstuk 4. Leraars uit Skotland – ds. Sutherland se oorkoms – ontvangs te Worcester – eerste notule – huisvesting vir leraar – eerste pastorie – pastorie langs kerk – kerkbou – inwyding – vergroting van kerk – doopbekken – Kansel – Orrel – Nagmaalbekers – grenslyne, Tulbagh, Swellendam, Sutherland – afstigting Robertson – Villiersdorp – ou gebruik – lang Nagmaalsdienste – stoornis – invoer van kelkies – huwelik – kerkkollektes – sitplekke in kerk – probleme daardeur – Siena Zuykermans – geval C. J. du Plessis – kerkraadsverkiesing – koöpsiestelsel – vervanging daarvan – „Kerkhofgeregelyt” – begrafnisbriefes – grafkelder du Toit – Nie-blanke lidmate – kerkye – onderlinge rusies – sensuurtoepassing – kosters en voorlesers – Blaaw – Combrink – Kirsten – Berning – Kriel en seuns – skuldelas – De Labat – Laguerenne – Menings oor ds. Sutherland – aftrede – huwelik – heengaan.

Hoofstuk 5. Geestelike konferensie te Worcester – herlewning

in Europa – in Suid-Afrika – Te Worcester – houding van dr. A. Murray – sendinggeesdrif – Pinksterbidure – Dr. Andrew as prediker – as sendingvriend – as moderator – dr. Murray en orrelis – gemeentelike groei – maatskaplike groei – verdere loopbaan – sy groot betekenis.

Hoofstuk 6. Ds. William Murray, persoonlik – inscêning – in sinodale diens – Worcester in 1865 – kerkskuld gedelg – predikantefonds – krisis in handelsbanke – herbou van kerk – nuwe orrel – toringspits opgebou – C.J.V.-saal – afstigting Goudini – Laingsburg – grensreëling Villiersdorp – De Doorns – saal te Touwsrivier – dr. P. J. Cruse – tydelike hulpleraars – ds. John Murray – sy verdere loopbaan – Koster W. D. Kriel – P. G. de Wet nuwe koster – kostershuis – aftrede J. G. de Wet as skriba – tydelike skribas – sitplekke in kerk – verkoop van ou Nagmaalbekers – koperkandelare – tapyte en hanglampe – stigting van Sondagskool – Sondagstreine en sport – watersake – sensuursake – J. D. Hugo – nuwe kerkhof – verwaeloose grafts – „Worcester Volunteers” – Herlewning herdenk – oorsese besoekers – Depressie – armoede te Worcester – bearbeiding van mindergegoedes – dankbaarheid van gemeente – laaste Nagmaaldiens – siekte en heengaan ds. W. Murray – begrafnis – getuenis van prof. Hahn.

Hoofstuk 7. Lewensoorsig ds. I. F. A. de Villiers tot 1900 – bevestiging te Worcester – finansiële sake – salaris van leraar – sondagskoolsaal – moeilikhede daarvan – kinderdienste – afbreek en heropbou van toringspits – bearbeiding van mindergegoedes – werk van die A.C.V.V. – Pieter Rabie-saal – stryd vir Afrikaans as kanseltaal – Engels as kanseltaal verdwyn – Worcester en die Anglo-Boere-Oorlog – volkskongres, Desember 1900 – Krygwet en ontwigting – rebelle – Eerste Wêreldoorlog – Nasionale Party ontstaan – onenigheid in kerkraad – hulpleraars – De Doorns kry hulpleraar – eerste „tweede” leraar – Murray-huis – tweede pastorie – ontploffing in pastorie – belighting in kerk en pastorie – grenskwessies met Goudini en Robertson – afstigting Murray – moeilikhede i.v.m. Touwsrivier – skriba – kosters – sosiale euwels – sektes – motors vir leraars – gemeenteblad – Dingaansdagfees – Eeu fees – aftrede ds. De Villiers.

Hoofstuk 8. Algemene oorsig 1927–1938 – ontvangs van ds. A. R. Albertyn – ds. J. S. Murray – hulpleraars – Afrikaans op die kansel en in gemeenteblad – Afrikaanse Bybelviering – invoering van kelkies – bankhuur afgeskaf – versorging en bearbeiding van mindergegoedes – sosiale euwels – bemoedigende aspekte – tugtoepassing – spesiale predikers – A.E.B. – Sondagskool – Pirow – wetgewing – sinodale besluit oor dopstelsel – reperkussies daaroor – troonbestyging, George VI – Hugenote-fees te Worcester –

Oossewafees – dood van ds. Albertyn – ds. J. W. Smalberger – prop. E. P. Papenfus – partypolitiek weer eens – pogings om onenigheid by te lê – afstigting van Wolseley – planne om gemeente te verdeel – penningsmeester C. H. Beck – skriba M. J. Besselaar – Kosters – mnr. en mev. J. C. Faure – orreliste – herbouing van orrel – kleuterskool – ds. Jamie Murray se aftrede – Afskeid van ds. J. W. Smalberger. *Hoofstuk 9.* Worcester word nywerheidsentrum – leraars tussen 1945 en 1971 – tydelike hulp – ds. A. S. Cronjé – ds. N. E. Nel – sy opvolgers – ds. J. N. W. de Jager – huidige leraars – Gedenkfees 1946 – seuns van gemeente tree op – woningtekort – afstigtings – pessimistiese godsdienstverslag – stof tot dankbaarheid – herbou van pastorie – restourasie van kerk – nuwe meisieskoshuis – verkoop van Rabie-saal – afstigtings – Worcester-Oos – Worcester-Vallei – Worcester-Noord.

Hoofstuk 10. Bybel- en Skoolkommissie – eerste onderwysers – S. J. van der Poel – J. D. Hugo – A. N. Rowan – bekende oudleerlinge – groei van skool – kleinkinderskool – Meisjes Boarding School – boukommissie – Trustees – inwyding – skoolgebou – geldtekort – Jubileumfees – nuwe dogterskoshuis – seunskool – Boy's High School – stigting van „Poor Schools” – Mej. Berning – verdwyning van „Poor Schools” – Drostdy Industriële Skool – stigting – finansiële probleme – hoofde mnr. J. G. Hoogstraten – mnr. N. J. v. d. Merwe – skole in die plaaswyke – Goudini – Wagenboomsrivier – Koshuis – eeu fees – Hexriviervallei – Spes Bona-skool – Doornrivier – Touwsrivier.

Hoofstuk 11. Verenigings voor 1880 – stigting van C.J.V. – probleme oor gebruik van saal – K.J.V. – strewersvereniging – Christen Studente Vereniging – stigting van Vrouwendienstbond – Kinderhawe te Fordsburg – sendingaktiwiteite – Jubileumfees – belangstelling in nie-blankes – die rol

van die Murray-vroue – Minnie-Hofmeyr-gebou – Mansendienstbond – die M.S.A. – Kinderkrans – A.C.V.V.-stigting – kraamverplegingsdiens – Erica – Stigting van Doofstomme- en Blinde-Instituut – B.J.G. de la Bat – eerste geboue en leerlinge – mnr. H. Greenwoord – bydraes van kerk, staat en donateurs – ds. W. Murray se rol – mnr. M. J. Besselaar – uitbreiding van skool vir blindes – saal en orrel – ds. I. F. A. de Villiers se rol – dr. P. E. Biesenbach – uitbreiding van Skool vir Blindes – Unie-Onderwysdepartement – Dr. S. F. N. Gic – Afrikaanse Brailleskrif vir blindes – Afrikaanse Bybel in Brailles – fondsinsamplings – aftrede dr. Biesenbach – mnr. Theo Pauw – Skool vir Dowes, 1906–1971 – aftrede B. J. G. de la Bat – aanstelling dr. Gawie de la Bat – nuwe metodes – groei van skool – nuwe terrein – bearbeiding van dowes – heengaand ds. de la Bat – mnr. J. L. Badenhorst – skool vir Kleurlingdowes – mnr. D. le R. Du Toit – nasorgwerk vir blindes – huisvesting. *Hoofstuk 12.* Stigting Rynse sendingkerk te Worcester – G. A. Zahn – Hulpsendinggenootskap – G. Terlinden – J. H. Külpmann, L. F. Esselen – opbloei van gemeente – modelskool – kerkbou – Duitse immigrante – eerw. C. F. Leipoldt – eerw. F. Eich – eerw. E. A. Hartwig – eerw. H. Söhnge – die N.G. Sendingkerk neem oor – eerw. J. N. van Zyl – opvolgers – sendingwerk deur moedergemeente – oom Duijie de Wet – mnr. H. de Villiers – nie-blanke ouderlinge – samewerking van boere – sendingwerk onder Bantoes – Mannesendienstbond – eerste kerk en skool – Bantoe-sending-gemeente – ds. R. J. Barnard – Stigting van „Boeren Zending School” – ds. A. F. Louw – finansies – opening – personeel – sendelinge en onderwysers – Worcester se groot sendingtaak – sendingfeeste – dr. W. H. Murray – Bybelvertaling vrug van werk in Malawi – grootste seun van Worcester.

VOORWOORD

Dit is eintlik vreemd dat in die 150 jaar van die bestaan van die gemeente Worcester, hierdie die eerste geskiedkundige oorsig is van die ontstaan en groei van so 'n belangrike gemeente wat 'n baie vername rol gespeel het in die vestiging en uitbreiding van Gods Koninkryk hier te lande. Hierdie interessante Gedenkboek voor ons gedagtes terug op die ver paaie waarlangs ons mense en ons kerk gekom het, en dit laat ons sien hoedat ons voorvaders se gehegtheid aan Gods Woord en hulle geloof in God vir hulle die anker en die besieling van hulle lewe was. Dit was hierdie diep godsdienssin wat hulle in daardie moeilike tye bewaar het van algehele verwilderding en verval. Met die kosbare erven van hul geloofsgoedere het die nasate van Geus en Hugenoot die grondslag gelê van die volk en die kerk, en het so vir die nageslagte 'n hegte en stetige fondament gegee om op te bou.

Twee dinge tref ons veral by die lees van hierdie mooi geskiedskrywing: die een is ons voorgeslagte se standvastigheid in die geloof en die ander is die ywer wat hulle aan die dag gelê het om vir hulle kinders die nodige onderwys te verkry. Hierdie twee dinge is dan seker ook die antwoord op die vraag hoe die mense van daardie tyd so 'n vroom en eerbare lewe kon voer ondanks die afwesigheid van voorregte en geleenthede wat dien tot die bevordering van die sedelike en geestelike lewe. Dit was nog „die dag van kleinc dinge“ soos die Profeet sê, maar daardie kleine dinge, omdat dit in die geloof aangepak en met getrouheid verrig is, het geleid tot groot dinge, dinge waarop ons vandag trots kan wees en waarvoor ons die Here baie dankbaar is.

Reeds in daardie vroegste jare was daar manne en vroue wat die steunpilare van die kerk en die godsdiens was, mense wat veel opgeoffer en hulle grootliks beywer het vir die bou van 'n plek van aanbidding en die gereelde bediening van Gods Woord. Hoe moet ons die Here nie dank nie vir daardie mense, kerksraadslede en gelowiges, wat in daardie vroegste jare waarlik die sout van die aarde en die lig van die wêrld was.

Dit stem ons tot diepe dankbaarheid dat dit die Here behaag het om hierdie getrouheid van Sy kinders te vereer met 'n wonderlike geestelike ontwaking gedurende die sestiger jare van die vorige eeu, 'n ontwaking wat ook uitgekrag het tot ander gemeentes van ons kerk en sodende veel seën gebring het. Een van die vrugte hiervan was die groot aantal gemeenteseuns wat tot die bediening toegetree en 'n belangrike rol in ons kerklike lewe gespeel het.

Ook wat die opvoeding en onderwys betref, het ons hier 'n baie interessante verhaal van die wording en groei van skole en inrigtings wat hulle geseënde invloed ver en wyd sou versprei en dwarsdeur die land bekendheid sou verwerf. Ons sal seker nooit kan bepaal wat Worcester veral met sy Instituut vir Dowes en Blindes vir baie van ons mense beteken het en nog beteken nie. Die ontstaan en groei van hierdie inrigtings bly vir ons steeds 'n wonder van God. Ons dink met waardering aan die talle manne en vroue wat hulle lewe gegee het vir hierdie grootse taak. En watter seën vir kerk en volk was die „Boeren Zending School“ onder leiding van wyle ds. A. F. Louw nie.

Gedagdig aan al hierdie dinge bring ons in die eerste plek al die dank en die eer aan die Here toe vir die wonderlike dinge wat hier gedoen kon word en dit dring ons almal tot 'n nuwe toewyding aan die Here en ons werk, met die bede dat ook ons arbeid geseënde vrugte vir die nageslag mag afwerp. Ons hartlike dank ook aan die opsteller van hierdie Gedenkboek, dr. J. A. Heese. Dit is duidelik dat dit harde werk gekos het om hierdie mooi Gedenkskrif in gereedheid te bring. Ons dank ook aan die Redaksiekommisie wat hom bygestaan het in sy taak, by name dr. P. E. Biesenbach, mnr. T. Pauw, ds. J. H. Martinson en ds. H. H. Roux en die fotograaf mnr. John Ellis wat verantwoordelik was vir al die foto's. Aan die lede van die Gedenkboek-komitee en die Feeskomitee ons hartlike dank vir hulle medewerking. Mag hierdie Feesviering alleen tot eer en verheerliking van die Here strek.

L. J. HEYNS, V.D.M.